

TYRGILS SAXLUND:

Jack London i Sverige

Den nya typen av doktorsavhandlingar har snart helt ersatt sina omfångsrikare föregångare. En ny doktorsavhandling skall inte vara alltför vidlyftig och bör behandla ett begränsat ämnesområde. Eftersom licentiatexamen är avskaffad har studietiden förkortats, och många bedömare har fruktat att nyordningen skall resultera i en standardsänkning för svensk forskning.

Ännu är det för tidigt att uttala sig om resultatet. Många nya avhandlingar har tvärt emot farhågorna uppvisat stora vetenskapliga förtjänster. Ett exempel på en sådan avhandling är Mats Rehns litteratursociologiska undersökning "Jack London i Sverige" (Meddelanden utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, nr. 7, Uppsala 1974). Avhandlingen behandlar ett hittills försummat område, nämligen hur en författare presenteras för publiken och hur han mottas av denna. Ämnet har också politiska och doktrinhistoriska aspekter. Avhandlingsförfattaren sticker inte under stol med sina socialistiska sympatier, vilket är gott och väl. Ibland blir de marxistiska pekpinarna dock något påfrestande. Yngre marxistiskt influerade vetenskapsmän inom de humanistiska disciplinerna har en tendens att i det närmaste mekaniskt återge klyschor om borgarklassens eller det kapitalistiska systemets kris. Även Mats Rehn hemfaller åt denna sjuka.

Tidigare forskningar har visat, att den amerikanske författaren Jack London (1876—1916) under 1910-talet blev en av de mest lästa författarna i Sverige, kanske to m den mest läste. Till detta bidrog hans stora genomslagskraft inom arbetarrörelsen. London blev tillsammans med Strindberg — onekligen ett omaka par — arbetarrörelsens litterära idol framför andra. Till detta bidrog säkert — vilket Rehn inte går in på i sin undersökning — att det efter Strindberg saknades en betydande svensk författare, som både var socialist och någorlunda lättillgänglig för en bred publik.

Vilka kvaliteter hos London skapade hans enorma popularitet? Rehn har till sin undersökning bifogat en stor bibliografi över svenska utgåvor av Londons verk. Av denna framgår hur London under 1910-talet och framåt kommit ut i hundratusentals och åter hundratusentals exemplar. Bokmarknaden formligen dränktes av London-utgåvor. Ända in på 70-talet kan man för en relativt billig penning per postorder skaffa sig de viktigaste London-verken.

Rehn intresserar sig främst för olika aspekter på marknadsföringen av London samt för London-reminiscenser i svensk litteratur. Men London måste ha ägt egenskaper, som gjorde den exempellösa framgången möjlig. Först och främst är London en spännande författare. Hans böcker skildrar exotiska miljöer, vare sig det är isvidder i norr eller palmklädda söderhavsoar. Hans hjältar är kraftfulla och appellerar till en bred manlig läsekrets. Men Londons böcker har också ett filosofiskt innehåll, som anknöt till starka strömningar i tiden. I populär tappning återger han samtida modifilosofier: darwinism, nietscheanism och socialism. Hans böcker kunde anammas av alla. London kunde läsas av en publik, som önskade andlig spis av visserligen mättande, men inte alltför tungsmält slag.

Rehn har indelat sin avhandling i två delar: den första behandlar London och bokmarknaden, den senare undersöker London-påverkan hos svenska författare. Londons vildmarksskildringar bildade skola i svensk litteratur. Adolf Johanssons en gång så populära vildmarksromantiska släktroman "De röda huvudena" (1917) är det bästa exemplet på denna litteraturs stora men övergående popularitet i Sverige. Även Londons storstadsskildringar och den självbiografiska romanen "Martin Eden" (1909, sv övers 1912) inspirerade svenska författare. I den förra delen kommer Rehn med en del nya vetenskapliga grepp, medan den senare är en mera konventionell jämförande litterär studie. Man måste beundra avhandlingsförfattarens ork att

läsa igenom stora mängder litterära alster av inte bara första, utan även andra och tredje rangens författare. En sådan prestation kräver energi och uthållighet av icke alldeles vanligt slag.

Tesen i avhandlingens första del är att London av sin svenske förläggare K J Bohlin först presenterades i relativt dyra utgåvor för en borgerlig publik med sina vildmarksskildringar. Senare — under trycket av andra förlags billighetsutgåvor — tvingades Bohlin att sänka priserna och inrikta sig på den bredare publik, som började intressera sig för socialisten London. Rehn försöker genomskåda mekanismerna bakom en kommersiell litterär marknadsföring, och i framställningen är bokförläggare Bohlin något av en orm i paradiset. Det är han som, bl a genom sin prispolitik, hindrar London från att på ett tidigare stadium bli arbetarrörelsens författare. När Londons skildringar av storstadsslummen — "Avgrundens folk" m fl — börjar utkomma, tycker sig Rehn märka, att Bohlin censurerar London och att den konservativa pressen ställer sig kallsinnig till skrifterna. Den socialistiska pressen trycker däremot London till sitt bröst och hans storstadsskildringar blir mönsterbildande för svenska socialistiska författare. Man kan nämna sådana som Martin Koch och Ivar Lo-Johansson.

Rehns tes om en socialist- och arbetarfientlig borgerlig konspiration, mellan förläggare och press, förefaller vid en närmare granskning av hans material föga hållbar. Förklaringen till de sammanhang Rehn tycker sig se är sannolikt rena tillfälligheterna. Ofta spelar slumpen en större roll i de historiska sammanhangen än vad den humanistiska vetenskapsmannen är böjd att medge. Rehn refererar också till konservativa tidningsmän, som i samband med Londons skrifter pekar på de stora sociala problemen i storstäderna. Konservatism är inte alltid förenad med social likgiltighet, vilket socialister ofta vill låta påskina.

Londons inflytande varierar under 1900-talet och hos olika författare. De flesta betraktar London som en värdefull litterär beaktenskap, medan några — t ex Artur Lundkvist — ser på honom med skepsis. I våra dagar har London-febern sedan länge lagt sig och det är tveksamt om det i dag överhuvud vore möjligt att åstadkomma en liknande litterär hausse. Litterära och publika förhållanden har förändrats. Modförfattarna avlöser varandra i snabbare takt än tidigare. Därför är det än värdefullare att ha fått Jack Londons betydelse för svenskt kulturliv utförligt och sakrikt belyst.